

перевода и устный перевод. М., 1980.; 14. *Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю.* Основы общего и машинного перевода. М., 1964.; 15. *Рецкер Я. И.* Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М., 1974.; 16. *Рецкер Я. И.* О закономерных соответствиях при переводе на родной язык // Вопросы теории и методики учебного перевода. М., 1950.; 17. *Россельс В. М.* Эстафета слова. Искусство художественного перевода. М., 1972.; 18. *Смирнов А. А.* Перевод// Литературная энциклопедия. Т. 8. М.– Л., 1974.; 19. *Федоров А.В.* Проблема стихотворного перевода // Поэтика. П. Л., 1927.; 20. *Федоров А. В.* О художественном переводе. Л., 1941. 21. *Федоров А. В.* Введение в теорию перевода. М., 1953. 22. *Федоров А. В.* Введение в теорию перевода. Лингвистические проблемы. М., 1958. 23. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода. Лингвистический очерк. М., 1968. 24. *Федоров А. В.* Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы. М., 1983. 25. *Цвиллинг М. Я.* Об эвристической интерпретации процесса перевода и ее методическом применении // Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков: Материалы Всесоюзной научной конференции. Ч. II. М., 1975.; 26. *Чередниченко О.І., Коваль Я.Г.* Теорія і практика перекладу: французька мова, К.: КНУ. – 1995. – 318 с. 27. *Чередниченко О.І., Коваль Я.Г.* Оказіональні відповідники і переклад на різних рівнях еквівалентності//Теорія і практика перекладу. – К. Вип.15- 1985.-С.14-19.; 28. *Чернов Г. В.* Теория и практика синхронного перевода. М., 1978.; 29. *Черняховская Л. А.* Перевод и смысловая структура. М., 1976.; 30. *Чуковский К. И.* Переводы прозаические. Принципы художественного перевода. \ Пг., 1919. 31. *Чуковский К. И.* Искусство перевода. М.– Л., 1936.; 32. *Чуковский К. И.* Высокое искусство. М., 1941; 33. *Чуковский К. И.* Высокое искусство. 2-е изд. М., 1964.; 34. *Швейцер А. Д.* Перевод и лингвистика. М., 1973.; 35. *Ширяев А. Ф.* Синхронный перевод. М., 1979.; 36. *Ambrasas-Sasnava K.* Vertimo mokslas. Vilnius, 1978.

Фокін С.Б., викл., к.філол.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ІСПАНСЬКІ ВІДПОВІДНИКИ ПРИСЛІВНИКА «ДОВГО»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТИ

Іспанські еквіваленти, представлені в двомовних словниках для прислівника «довго», не в повній мірі відображають варіанти, що їх використовують досвідчені перекладачі. Зіставлення оригіналів і перекладів показують широке розмаїття еквівалентів, багато з яких вимагають супутні трансформації предикативного ядра. Ці спостереження можуть допомогти в лексикографічній практиці.

Ключові слова: переклад, трансформація, лексикографія, прислівник.

Испанские эквиваленты в двуязычных словарях для украинского наречия «долго» не в полной мере отображают варианты, используемые опытными переводчиками. Со-

поставлення оригіналів і перекладів показують широке різноманітність еквівалентів, багато з яких потребують трансформацій предикативного ядра. Дані спостереження можуть допомогти в лексикографічній практиці.

Ключові слова: переклад, трансформація, лексикографія, нареччя.

The Spanish equivalences given in bilingual dictionaries for Ukrainian adverb “довго” are usually far from what experienced translators do use in their practice. Translation and original comparisons show a great diversity of equivalences, most of which require predicate transformation. These observations could help lexicological work.

Key words: translation, transformation, lexicography, adverb.

На проблематику статті в першу чергу вивів негативний матеріал, зокрема, помилки студентів, що вивчають іспанську мову як іноземну. Неприпустимі буквалізми, як, наприклад: “*pensar largo” (“довго думати”) змусили замислитись над першопричиною таких недовладностей. Очевидно, хибні варіанти перекладу могли бути навіть такими чинниками: 1) тенденцією студентів ідеалізувати чужомовну лексичну систему, підігнати її під свою і намагатися знайти для кожного рідного слова однослівний відповідник в іноземній мові; 2) словником “Lingvo 13”, який, за умов відсутності великого українсько-іспанського словника, стає улюбленим знаряддям студентів, насамперед, його російсько-іспанська частина. Зокрема, в ній, у статті *долго* пропонуються такі варіанти перекладу: *largamente, largo tiempo; mucho tiempo; это слишком долго – esto es demasiado (муду) largo; как долго – cuanto tiempo (...)*. Жодним чином не применшуючи значення цього надзвичайно важливого і корисного лексикографічного ресурсу, яким є словник “Lingvo” (що весь час розширюється і вдосконалюється), зазначимо: якщо з точки зору узусу та частотності вживання наведені в словнику варіанти ще можуть бути суперечливими, в будь-якому разі, як буде показано далі, вони аж ніяк не покривають основні іспаномовні засоби вираження тривалості, що її закладено в український прислівник “довго”.

Окремі психолінгвістичні дослідження показали, що по мірі набуття досвіду в мозку перекладача створюється своєрідна картотека перекладних еквівалентів [Le Dorze 1984, 78]. І хоча навчально-методичні матеріали для майбутніх перекладачів та підручники наголошують на вживанні різних засобів, що передають ідею прислівника “довго” (як, скажімо, конструкція “tardar en+Inf.” та інші), до тієї “картотеки” вони, вочевидь, не потрапляють. З огляду на цей факт, роль двомовного перекладного словника у фіксації еквівалентів, як бажаних, так і хибних, зростає, і проблема розробки двомовних словників актуалізується. В.Г.Гак наголошує на тому, що словник для перекладачів має не лише відрізнятися від словника загального користування, а й урахувати особливості користувача: для носіїв вихідної мови – одна специфіка, для носіїв цільової – інша [Гак 1964, 72-75]. У даному випадку потрібен великий українсько-іспанський словник для перекладачів, носіїв української мови. Згідно з пропозиціями В.Г.Гака, такий словник має забезпечувати не лише когнітивну, а й інтерпретативну фазу перекладу, тобто, має характеризуватися багатством перекладних відповідників [Гак 1964, 72-75]. На практиці ж наші студенти не мають навіть

великого українсько-іспанського словника загального користування і використовують переважно загальний російсько-іспанський словник, не призначений спеціально для перекладачів. Доки ці лексикографічні лакуни будуть заповнені, варто підійти до розв'язання проблеми з іншого боку. Не ставлячи тут окрему мету щодо виправлення цього недоліку в методиці викладання, маємо намір показати те мовне багатство й розмаїття іспанської мови, яке можна і бажано використовувати для відтворення значення прислівника “довго” в українсько-іспанському перекладі.

Для розв'язання тієї чи іншої проблеми перекладних відповідників видається слушним звернутися до досвіду провідних перекладачів, насамперед, до опублікованої ними перекладної літератури. Основним матеріалом нашого дослідження слугувала повість І.Франка “Захар Беркут” та її переклад у виконанні С.О.Ризванюка.

Зокрема, в тексті повісті прислівник “довго” вживається 25 разів (17 разів саме він і 8 разів його заперечний варіант “недовго”). Прислівник “довго”, звичайно ж, має функцію обставини в реченнях. Проте, як побачимо далі, перекладацькі трансформації подекуди виходять за межі обставини і заторкують предикат. Наведемо узагальнення тих прийомів, до яких вдається перекладач, у порядку зменшення їхньої частотності.

1. Еквівалентом “довго” є прислівникові вирази на зразок “largo rato”, “mucho tiempo”, “hace mucho”:

A Максим довго ще стояв на місці, очарований, щасливий. [Франко 1994, 32-33]

Maxim permaneció allí largo rato, maravillado, feliz. [Frankó 1983, 43]

Довго блукав він по горах і долах, аж поки по році блукання не зайшов до скитських монахів. [Франко 1994, 35-36]

Erró mucho tiempo por montes y valles hasta que al cabo de un año cayera entre los monjes monasteriales. [Frankó 1983, 45]

Мирослава відвернулася при тих словах, щоб скрити від батька і від Максима довго здержувані сльози, що тепер бризнули з її очей. [Франко 1994, 31]

Al oír esas palabras Miroslava se volvió para ocultar de Maxim y su padre las lágrimas que hace mucho contenía y que brotaron de sus ojos. [Frankó 1983, 41]

Тут вибрані перекладачем варіанти частково збігаються з пропозицією словника “Lingvo”.

2. Відбувається транспозиція прислівника “довго” у прикметник “largo” (що теж частіше перекликається з пропозицією словника “Lingvo”), а також у прикметник “duradero”:

Тугар довго держав доньку в обіймах, а побачивши кров на її одязі, аж затремтів. [Франко 1994, 19]

Tugar estrechó a su hija en un largo abrazo, mas cuando vio sangre en sus ropas se estretecó. [Frankó 1983, 24]

Невже ж вода довго буде ще змагатися? [Франко 1994, 133]

¿Sería posible que la amenaza del agua fuese duradera? [Frankó 1983, 180]

Зауважимо, що при перекладі така транспозиція прислівника у прикметник можлива переважно за умов іншої супутньої трансформації дієслова в іменник (номіналізації). Таким чином, те, що в оригіналі було ознакою дії і оформлене прислівником, в перекладі стає ознакою імені й оформлюється прикметником. Отже, ці трансформації охоплюють і предикативне ядро речення.

3. Прислівник “довго” разом з предикатом трансформуються у конструкції “*tardar en+Inf.*”, “*quedar (mucho) por + Inf.*”:

*Але **недовго** й тут вони були безпечні.* [Франко 1994, 140]

*Pero el peligro **no tardó en llegar hasta allí también.*** [Frankó 1983, 190]

*– Ну, ну, до такої радості **не довго** ждату.* [Франко 1994, 112]

No queda mucho por esperar eso alegría. [Frankó 1983, 151]

Наведені конструкції можна розглядати як дієслівні перифрази, що в іспанській мові не лише є потужним стилістичним ресурсом і, відповідно, дуже доречним вибором при перекладі, а й важливим засобом вираження аспектуальних значень, що компенсує відсутність у ній окремої категорії дієслівного виду. При трансформації тут теж задіяний предикат.

4. Еквівалентом прислівника “довго” є прислівники “*mucho*”, “*tanto*”, якщо предикат речення виражений адвербіальним дієсловом. Поняття адвербіальних дієслів не є дуже поширеним і тому потребує додаткових пояснень. До них відносять дієслова, у лексичне значення яких закладена не лише дія, а й ознака цієї дії [Левицкая 1972, 21], тобто, в них нібито маскується прислівник (логічно припустити, що таким прислівником може бути обставина “довго”). Ймовірно, у багатьох мовах є такі дієслова, але, мабуть, в англійській мові це явище виявилось більш-менш типовим, і, можливо, саме тому є відповідні дослідження Т.Р.Левицької, А.М.Фітермана [Левицкая 1972]; В.О Норинського [Норинский 1981]. Скажімо, до адвербіальних відносять таке дієслово в англійській мові, як “*to stare*” – “дивитись пильним поглядом, вп’ятися очима” [Левицкая 1972, 21]. В іспанській мові теж можна знайти такі дієслова, наприклад: “*persistir*”, “*durar*”, “*perdurar*”, адже в їхнє значення вже закладена сема тривалості. І для підкреслення інтенсивності цієї ознаки буде достатньо вжити прислівник “*mucho*”, “*tanto*”, оскільки в оточенні цих дієслів немає потреби експлікувати сему “*tiempo*”.

*Але **се недовго** так буде.* [Франко 1994, 133]

*Pero esto **no durará mucho.*** [Frankó 1983, 179]

*– Е, що нам так **довго** ждату! – скрикнув наостанку Бурунда.* [Франко 1994, 143]

*– ¡Eh, que nos hacen esperar **tanto!** – gritó al fin Burunda.–* [Frankó 1983, 194]

Можемо припустити, що показана закономірність стосується не лише адвербіальних дієслів, а й неграничних дієслів узагалі. Як відомо, у неграничних дієсловах дія не обмежена природною часовою межею, і в поєднанні з кількісним кваліфікатором “багато”/ “*mucho*” підвищення інтенсивності дії неграничних дієслів неминуче пов’язане з підвищенням тривалості цієї дії. Отже, якщо дія виконується інтенсивно, найвірогідніше, що вона робитиметься і довго. Тому не дивними будуть такі поверхневі семантичні трансформації “*dormir mucho*” -> “довго спати”, “*resistir mucho*” -> “довго опиратися”. Легко переконатися, що у наступних прикладах з граничними дієсловами, як: “*tragar mucho*”, “*morir mucho”, “*cerrar mucho*”, “*caer mucho*” – кваліфікатор “*mucho*”, якщо взагалі можливий, інтерпретується скоріше як “часто”, ніж як “довго”. Ці твердження ми висуваємо на рівні гіпотези, які емпіричний матеріал підтверджує лише частково. Безумовно, розвиток цієї тези відбудеться у подальших публікаціях.

Ми планували також розглянути цю проблему під кутом зору зворотної вибірки, тобто, додатково залучити до аналізу іспансько-український переклад і відстежити, що відповідало в іспанському оригіналі, коли перекладачі в українському тексті вживали

прислівник “довго” (метод “зворотної вибірки”, описаний О.М.Калустовою [Калустова 2002, 121]). Але виявилось, що загалом, за первинними спостереженнями (які потребують подальшого уточнення), перекладачі відносно рідко вживають цей прислівник в цільовій мові, принаймні, набагато рідше за частотністю, ніж у співвідносних українських текстах. У повісті “Захар Беркут” І.Франка цей прислівник уживається 17 разів на 300 000 знаків (відносна частотність $5,6 \cdot 10^{-5}$). У перекладах П.-А. де Аларкона Ж.Коневої 4 рази на 133 000 знаків ($3 \cdot 10^{-5}$) – трохи менше, щоправда, не на порядок; натомість у перекладі Л.Добрянської, Л.Колесник – 1 раз на 133 000 знаків ($0,75 \cdot 10^{-5}$) – практично на порядок рідше, ніж в українському тексті. За таких умов зворотна вибірка потребуватиме надзвичайно глибокого й ретельнішого аналізу і не обмежиться одним твором, і вийде за рамки цієї статті. Але вже сам собою факт “недовикористання” цього своєрідного прислівника в українських перекладах підтверджує тезу про існування окремої перекладної мови і засвідчує, що досліджуваний об’єкт становить труднощі і при перекладі з іспанської на українську. Для порівняння наведемо варіанти перекладу речення з повісті П.А.де Аларкона “Трикутний капелюх”: у версії Л.Добрянської, Л.Колесник вживається варіант “багато часу” (що не суперечить нормі української мови), однак переклад фрагменту Ж.Коневої стилістично виграє з огляду на повноцінніше використання ресурсу мови перекладу:

Así permaneció mucho tiempo, hasta que le despertó de su meditación un leve golpe que sintió en un pie...[Alarcón 1994, 73]

Так проминуло багато часу, поки легкий удар не вивів його із задуми. Він схопився на ноги.[Аларкон 1958, 46]

Так сидів він довго, поки легкий удар по носі вивів його із задуми. [Аларкон 1983, 64]

Таким чином, з погляду українсько-іспанського перекладу для прислівника “довго” не можна виділити однослівний регулярний відповідник. Перекладацькі прийоми, які забезпечують стилістичну адекватність, переважно виходять за рамки трансформаційної моделі: обставинна функція зникає, а ознака дії виражається або іншими синтаксичними засобами, або імпліцитно. Підкреслимо, що запропонований словником варіант “largamente” не використано в перекладі жодного разу. Спостереження та узагальнення відповідників, що їх вживають майстри українсько-іспанського та іспансько-українського перекладу, можуть бути корисними для лексикографічної практики: зокрема, до статті перекладного словника можна рекомендувати включити такі варіанти перекладу: конструкції “tardar en”, “quedar roto”, адвербіальні дієслова з кваліфікаторами “mucho”, “tanto”. Важливим джерелом поповнення двомовних еквівалентів для майбутніх фахівців перекладу слід розглядати аналіз перекладацьких рішень у доробку провідних перекладачів.

1. Аларкон П. А. Трикутний капелюх (пер. Л. Добрянської і Л. Колесник). – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1958. – 80 с. 2. Аларкон П.А. Трикутний капелюх (пер. Ж.Коневої). – К.: Дніпро, 1983. – 176 с. 3. Гак В.Г. О разных типах двуязычных словарей // Тетради переводчика. – М., 1964 – Вып. 2. – С. 71-78. 4. Калустова О.М. Відтворення частки же при перекладі іспанською як методологічна проблема // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Зб. наук. праць. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 130-135. 5. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Глаголы адвербиального значения и их перевод на русский

язык // Тетр. переводчика: Научно-теоретический сборник. – М., 1972 – Вып. 9. – С. 45-49. 6. *Норинский В.А.* О переводе английских адвербиальных глаголов (на материале романа Харпер Ли “Убить пересмешника”) // Теорія і практика перекладу; Республ. міжвід. наук. зб. – К., 1981. – Вип.5. – С.98-103. 7. *Франко І.* Захар Беркут: Роман / Микола Костомаров. Чернігівка: Повість – К. Укр. Центр духовної культури, 1994. – 312 с. 8. *Alarcón, Pedro Antonio de.* El sombrero de tres picos. – Madrid: A. L. Mateos S. A., 1994 – 112 p. 9. *Le Dorze G., Nespoulous J.-L.* Processus de lexicalisation: modèles psycholinguistiques et leur application à l'étude de l'aphasie et de la traduction // Meta: Journal des Traducteurs. – Montreal., 1984. – №1. – P. 68-80. 10. *Frankó I.* Zajar Berkut (пер. С. Ризванюка). К.: Dnipro, 1983. – 199 p.

Хижняк Н.С., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ІСПАНЦІВ В УСТАЛЕНИХ НАРОДНИХ ПОРІВНЯННЯХ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються образні концептуально-усталені іспанські порівняння, аналізуються їхні семантичні та стилістичні особливості, а також шляхи їхнього відтворення в художньому перекладі. З'ясовується відмінність між концептуально-усталеними порівняннями та мовно-усталеними та, яким чином це впливає на процес та результат перекладу.

Ключові слова: *концептуально-усталені порівняння, мовно-усталені порівняння, концепт, перекладацькі трансформації.*

В статтє рассматриваются бразные концептуально-устойчивые испанские сравнения, анализируются их семантические и стилистические особенности, а также пути их воссоздания в художественном переводе. Проводится разграничение между концептуально-устойчивыми сравнениями и сравнениями-фразеологизмами, исследуется, каким образом это влияет на процесс и результат перевода.

Ключевые слова: *концептуально-устойчивые сравнения, сравнения-фразеологизмы, концепт, переводческие трансформации.*

The article deals with conceptual stock comparisons of the Spanish language. Their semantics and stylistic peculiarities as well as the ways of their reconstruction in the literate translation are analyzed. The difference/distinction between conceptual stock comparisons and language stock comparisons and its impact on the process and result of the translation are explored.

Key words: *conceptual stock comparisons, language stock comparisons, concept, translation procedures.*